

Бібліотеки України під час війни: адаптація до нових реалій та визначення пріоритетів

У статті висвітлено роботу бібліотек України з початку повномасштабної війни, зроблено спробу проаналізувати актуальні напрями діяльності бібліотек різних видів та їх адаптацію до потреб часу, а також визначити місію бібліотек у цей період та їх значення для українського суспільства.

*«Бібліотеки змінюють життя на краще»
Сідні Шелдон, американський письменник*

Кожен історичний період розвитку держави відповідним чином позначається і на пріоритетах діяльності бібліотек як важливих соціально-комунікаційних інституцій.

Війна зачепила усі без винятку сфери суспільного життя і торкнулася кожного громадянина і мешканця України. Нині бібліотекарі та бібліотеки приймають виклики, породжені війною та шукають рішення для подолання існуючих проблем та загроз. У статті висвітлено роботу бібліотек України під час війни, зроблено спробу проаналізувати актуальні напрями діяльності бібліотек та їх адаптацію до потреб часу, а також визначити місію бібліотек у цей період та їх значення для українського суспільства.

При підготовці статті, були використані сайти бібліотек, бібліотечні блоги та активні сторінки в соцмережах тощо. На цих ресурсах бібліотеки найчастіше висвітлюють життя та діяльність своїх установ. Важливим джерелом були також онлайн-зустрічі, конференції, «світлові кафе», організовані Українською бібліотечною асоціацією (УБА), під час яких фахівці різних бібліотек ділились власним досвідом роботи у воєнний час і обговорювали проблемні питання.

У нинішніх умовах важливим завданням бібліотек є **збір інформації щодо пошкоджень та руй-**

нувань об'єктів культурної спадщини України, регіону або місцевої громади. З часом подія цієї війни даватимуть свою оцінку та науковий аналіз учені – правознавці, історики, політологи, психологи, культурологи, а нині бібліотеки у різних регіонах України збирають, систематизують і зберігають документальні матеріали про війну, що має особливе значення як для науковців, що вивчатимуть цей період, так і для джерелознавства і формування Національної цифрової бібліотеки України.

Яскравим прикладом у цьому напрямі є діяльність *Національної історичної бібліотеки України* (НІБУ). Від самого початку повномасштабної війни фахівці НІБУ розпочали збирати матеріали та вже уклали та оприлюднили низку спеціальних випусків вебліографій за матеріалами публікацій ЗМІ. Вже зібрано значний масив матеріалів «Події війни у висвітленні ЗМІ», у яких за хронологією подій подано свідчення сучасників про пережите у різних регіонах України.

НІБУ започатковано проєкт «Міста і села України. Втрати військового часу», що має на меті оперативне відображення інформації про зруйновані або пошкоджені об'єкти культурної спадщини в різних регіонах України на основі інформаційних ресурсів НІБУ та актуальних публікацій у мереже-

**Світлана
Сердюк,**

завідувачка науково-методичного відділу

**Світлана
Герасимова,**

головна бібліотекарка науково-методичного відділу

Одеська національна наукова бібліотека

вих ресурсах. Не менш важливою ініціативою НІБУ є створення біо-бібліографічних есеїв на актуальні теми під загальною назвою «Відкриття України. XXI століття» – це презентація наукової спадщини українських учених, які доводили, що наш народ має прадавнє коріння, свою історію, традиції і гідний займати чільне місце серед народів світової спільноти.

Національна бібліотека України ім. Ярослава Мудрого (НБУ імені Ярослава Мудрого) однією з перших започаткувала на сайті нову рубрику «Культфронт», у якій пропонує щоденну добірку інформації з мережі Інтернет про культурні події України та світу в контексті війни, про те, як галузь культури тримає свій фронт і як світ засобами культури допомагає Україні.

Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека імені Первочителів слов'янських Кирила і Мефодія (ДЮНБ) формує колекцію документів «Військова хроніка» для майбутньої Національної цифрової бібліотеки України та власної електронної бібліотеки «Дніпропетровщина в період російсько-української війни».

Сумська обласна універсальна наукова бібліотека створює хроніку основних військових подій на Сумщині під час російсько-української війни, а також Список військовослужбовців, що воюють там та бійців територіальної оборони Сумщини, нагороджених державними нагородами.

У цей складний для науки час бібліотеки продовжують **виконувати наукові дослідження в Україні, сприяють формальній і неформальній освіті, самоосвіті та саморозвитку**. У цьому напрямі національні та обласні універсальні наукові бібліотеки підтримують науковців, студентів, аспірантів. Так, *Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського* (НБУ ім. В. І. Вернадського) та *Одеська національна наукова бібліотека* (ОННБ) опублікували на сайтах корисну інформацію на допомогу вченим, зокрема про те, які наукові організації світу надають українським науковцям фінансову та грантову підтримку. Бібліотеки

також інформують учених про можливість віддаленого доступу до баз даних наукової інформації, а також відкривають вільний доступ до нових інформаційних ресурсів, за допомогою яких учені зможуть продовжувати свою наукову роботу та плідно співпрацювати зі світовою науковою спільнотою.

Саме для цього фахівці *Одеської національної наукової бібліотеки* провели тренінг-практикум «Міжнародні бази повнотекстових електронних ресурсів колекцій книг і журналів», під час якого ознайомили слухачів з міжнародними базами даних, які надають вільний доступ до повнотекстових журналів та книг і є найбільшим джерелом наукового контенту для науковців, дослідників та студентів.

Варто відзначити, що бібліотеки належну увагу приділяють підвищенню кваліфікації та удосконаленню професійних навичок, які особливо важливі в нинішніх умовах воєнного часу. Так, у травні 2022 р. в ОННБ відбулася фахова зустріч та майстер-клас з ремонту та реставрації книжок і тренінг «Комунікація під час воєнного стану та після». Фахівці *Одеської універсальної наукової бібліотеки ім. М. Грушевського* організували та провели два обласних онлайн-семінари «Бібліотеки Одещини у мирний час і особливості діяльності у реаліях воєнного стану» та «Бібліотека і книга: читання під час війни». *НБУ ім. В. І. Вернадського* проводить заходи з підвищення кваліфікації фахівців, зокрема, лекцію «Оцифроване зібрання Шевченкіани у Британській бібліотеці» та онлайн-семинар «Наукова стаття як основний вид наукової публікації: вимоги, структура, підходи до написання».

НБУ ім. В. І. Вернадського продовжує науково-видавничу діяльність і готує черговий випуск збірника «Українська біографістика = Biographistica Ukrainica», присвячений різноманітним моделям біографічних реконструкцій, методології вітчизняної та зарубіжної біографіки, тенденціям і перспективам її розвитку.

Через постійні обстріли Харківська державна наукова

бібліотека ім. В. Г. Короленка (ХДНБ ім. В. Г. Короленка) не в змозі повноцінно працювати. Однак, попри складні умови, бібліотека все ж таки продовжує виконувати важливі функції, зокрема, у науковому напрямі: у травні 2022 р. на базі *ХДНБ ім. В. Г. Короленка* спільно з Національним природним парком «Слобожанський» та Харківським національним університетом ім. В. Н. Каразіна за підтримки Харківського обласного відділення УБА відбулася онлайн-конференція «Біологічне різноманіття України: питання збереження під час війни». Доповідачі аналізували вплив військових дій на біорізноманіття України, втраченої біорізноманіття та загрози червонокнижним видам, йшлося також про роль регіональних ландшафтних парків у охороні біорізноманіття в урбанізованих регіонах, керування відходами під час війни, про роль екологічної освіти у збереженні екологічного різноманіття, а також використання експрес-індикатора токсичності води задля збереження біорізноманіття водних об'єктів. Широкою виявилася і географія заходу, до онлайн-конференції приєдналися фахівці з Харківської, Черкаської, Чернівецької, Тернопільської, Хмельницької, Івано-Франківської, Львівської, Запорізької, Полтавської, Дніпропетровської областей України, а також з Польщі, Австрії, Німеччини, Франції.

Важливим завданням бібліотек під час війни є **сприяння цифровій грамотності населення**, ліквідації цифрової нерівності, орієнтація на ефективне використання інформаційних ресурсів і комунікаційних технологій. Яскравим прикладом у цьому напрямі є діяльність *Запорізької ОУНБ*, яка у співпраці із ГО «Запорізька бібліотечна асоціація» проводить тренінги з цифрової грамотності для громадян та бібліотечних фахівців. У *Запорізькій ОУНБ* працює Регіональний консультативно-тренінговий центр, де можна отримати будь-яку консультацію з опанування інструментів дистанційної взаємодії, цифрової безпеки, використанні електронних сервісів тощо. Онлайн-навчання з інформаційної та кібербезпеки проходить

також на базі п'яти бібліотек – Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки, Запорізької обласної універсальної наукової бібліотеки, Централізованої бібліотечної системи для дорослих м. Львова (Публічні бібліотеки Львова), Тернопільської обласної бібліотеки для молоді, Централізованої бібліотечної системи Хмельницької міської громади.

Варто зазначити, що у складних умовах війни та невизначеності вкрай важливо для наукової та культурної спільноти підтримувати професійні та творчі зв'язки, мати нагоду для зустрічі, обміну ідеями, думками та досвідом. Саме бібліотеки є **простором зустрічей, територією співтворення та розуміння**. Тут читачі вчать бути толерантними, поважати та підтримувати одне одного. Тут народжуються ідеї, пишуться проекти, проходять палкі дискусії та відзначаються успіхи.

Усвідомлюючи важливість таких культурних комунікацій, фахівці бібліотек створюють умови для зустрічей з письменниками, консолідують творчих людей, сприяючи таким чином розвитку літератури та культури. Приміром, у травні 2022 р. в *Одеській національній науковій бібліотеці* відбулося відкрите засідання Одеської обласної організації Національної спілки письменників України за участі провідних письменників і журналістів Одещини. Вони дістали нагоду зустрітися, презентували свої нові твори, поділилися власними враженнями та думками щодо сучасних літературних процесів, адже проблеми української літератури нині посідають особливе місце. Важливо пам'ятати, що художня література в роки війни має історичну та культурну значущість, несе ознаки часу й відображає нову дійсність.

Через традиційні форми роботи – книжкові виставки, лекції, дискусії з істориками, політологами, громадськими діячами, публічними людьми, творчі зустрічі, презентації видань, майстер-класи, конкурси тощо, бібліотеки продовжують нести свою почесну місію у формуванні ціннісних орієнтирів особистості і суспільства, бути **центрами**

культури, сприяти її розвитку, вихованню поваги до рідної мови та традицій. Аналізуючи бібліотечний інтернет-контент, можна побачити, що попри повномасштабну війну бібліотеки різних видів ні на день не припиняли працювати у цьому напрямку. З початку повномасштабної війни бібліотеки продовжують відзначати ювілейні дати видатних діячів української культури, не тільки як самобутніх майстрів слова, думки чи мистецтва, але й як приклад моральної стійкості та незламності, якої суспільство потребує нині. Березень для бібліотек завжди був позначений Шевченковими днями і хоч минуло понад два століття від дня його народження, значущість цієї постаті та його пророчих слів не зменшилася. Бібліотеки відзначили й календарні свята, зокрема Великодні свята, Всеукраїнський день вишиванки; не оминули увагою Міжнародний день театру, Всесвітній день поезії, День екологічних знань, Всесвітній день книги й авторського права, День Чорнобильської трагедії та Міжнародний день пам'яті жертв радіаційних аварій та катастроф, День слов'янської писемності та культури та інші.

Особливої актуальності набули заходи з **промоції книги і читання**. Гарним прикладом у цьому напрямі є проведення щорічного конкурсу читацьких відгуків «Книголюб», який ініціює Одеська національна наукова бібліотека у партнерстві з ГО «Ротарі клуб "Одеса-Рішельє"». Цього року до проекту приєднались Одеська обласна організація Національної спілки письменників України та Одеська обласна бібліотека для юнацтва та молоді. Конкурс проводиться вже понад 10 років, однак цього року конкурс особливий, адже залучатиме читачів, незалежно від географії їх проживання. Літературний конкурс «Вільний степ» оголосила й *Запорізька ОУНБ* разом з Департаментом культури та інформаційної політики Запорізької обласної військової адміністрації. На конкурс подаються поетичні твори та короткі прозові оповідання, темою яких є героїчна боротьба українців проти російських окупантів та висвітлення жхів війни. Результатом конкурсу ста-

не видання збірки, до якої увійдуть найкращі твори учасників.

У напрямі виховання культури читання варта уваги діяльність мережі дитячих бібліотек та ініціатив, спрямованих на дитячу аудиторію, що потребує особливої уваги. Один з найпотужніших та особливих проєктів, що має прищепити дитячій аудиторії бажання читати, ініціювала *Національна бібліотека України для дітей* (НБУ для дітей). Наприкінці березня 2022 р. в усіх дитячих бібліотеках країни пройшов Всеукраїнський тиждень дитячого читання під гаслом «Нація, яка читає – непереможна!». Щодня впродовж тижня, з 23 березня по 1 квітня, дитячі бібліотеки з усіх куточків нашої країни (навіть з найгарячіших точок – Чернігова, Миколаєва, Харкова, Сум) отримували велику кількість відгуків і книжкових рекомендацій від читачів; були підготовлені відеочитання від письменників, цікаві івенти у фізичних та віртуальних бібліотечних просторах. До акції долучилися юнацькі та шкільні, сільські, селищні та міські бібліотеки нашої країни.

Важливою ініціативою *Кіровоградської ОУНБ ім. Д. І. Чижевського* (м. Кропивницький) стало проведення дитячого фестивалю у рамках програми літнього відпочинку дітей «Будь на часі з бібліотекою». Під час фестивалю на гостей чекали майстер-класи з технік декоративно-ужиткового мистецтва, інтелектуальні ігри, книжкові виставки та виставки дитячих малюнків, заняття з робототехніки, рухливі ігри, вебекскурсії, перегляди фільмів тощо.

Заслужують на увагу проєкти, спрямовані на правове просвітництво молодого покоління. Зокрема, НБУ для дітей спільно із ГО «Асоціація розвитку суддівського самоврядування України» ініціювали конкурс на здобуття Всеукраїнської літературної премії імені Всеволода Нестайка – 2022. Конкурс «Конституція для всіх: і великих, і малих» має на меті популяризацію найголовнішого документа країни – Конституції України.

Українські бібліотеки активно підтримали проєкт «Книжки без кордонів», що має допомогти за-

безпечити рідними книгами українських дітей, які вимушено покинули домівки. Так, *Міська Публічна бібліотека імені Лесі Українки* (м. Київ) розпочала акцію #Книжки_вслід. З власного обмінно-резервного фонду бібліотека відібрала понад 1,5 тис. книжок, а також звернулася до видавців, авторів та читачів – вони пожертвували ще понад 500 книжок. До акції долучились й інші київські бібліотеки: ЦБС Деснянського району, ЦРБ Печерського району, Бібліотека № 9 для дітей ЦБС Шевченківського району. Усі три львівські обласні бібліотеки – Львівська ОУНБ, Львівська обласна бібліотека для дітей (ОБД), Львівська обласна бібліотека для юнацтва (ОБЮ) ім. Романа Іваничука – збирають книжки для дітей-біженців і переселенців, які евакуювалися до Польщі або Західної України. У Луцьку бібліотекарі зібрали 300 книжок для волонтерської допомоги українцям, які переїхали до Польщі. Отже, українські книголюби, які змушені були виїхати за кордон через війну, мають нагоду знайти українські книжки в бібліотеках Європи.

Варто відзначити, що всі без виключення бібліотеки України стали на захист інформаційного простору держави: одним із головних професійних пріоритетів книгозбірень стала **організація доступу до достовірних джерел інформації**. Бібліотечні сайти та платформи соціальних мереж активно використовуються для поширення актуальної та достовірної інформації. Так, 23 лютого 2022 р. фахівці *Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого* на сторінках блогу розпочали цикл публікацій «Ми сильні! Вартуємо інформаційний простір», де щодня подаються актуальні та перевірені інформаційні матеріали, найважливіша інформація: життєво важливі інструкції та рекомендації для громадян України; списки офіційних джерел інформації; посилання на джерела, які допоможуть знайти найближче бомбосховище; попередження про фішингові атаки; список телеграм-каналів, які активно поширюють дезінформацію та беруть участь у кампаніях з дестабілізації ситуації в Україні; перелік актуальних чат-ботів; рекомендації

щодо медичного забезпечення та охорони здоров'я під час війни тощо.

Чимало актуальних та важливих ініціатив з розвитку критичного мислення і медіаосвіти реалізувала *Одеська національна наукова бібліотека*. З перших днів повномасштабної війни ОННБ проводить постійну роботу з підвищення рівня медіаграмотності фахівців та готує актуальні інформаційні матеріали, пропонуючи при цьому не тільки перевірені джерела інформації, а й добірки безкоштовних ресурсів і тренінгів, нові книжки та напрацювання, що стануть у нагоді всім, хто бажає отримувати знання та навички аналізу й оцінки навколишнього медіапростору. *Рівненська ОУНБ* створює подкасти з важливою та корисною актуальною інформацією щодо безпеки у воєнний час. Директорка *ЦБС Хмельницької територіальної громади* Тамара Козицька в ефірі місцевої телепрограми «Віч-на-віч» провела урок медіаграмотності в умовах війни. Кадри її презентації потім демонструвалися на центральних телеканалах України.

Майже всі бібліотеки країни у різний спосіб інформують про дотримання медіагієни та інформаційної безпеки, надають переліки офіційних джерел інформації, роз'яснення щодо дій під час воєнного стану, публікують нові законодавчі документи та роз'яснення до них, переліки сховищ та укриттів, плани дій під час надзвичайного стану та війни тощо.

Таке всебічне інформування, рекомендації авторитетних та офіційних джерел інформації створює і підтримує об'єктивне медійне середовище в Україні і водночас спонукає користувачів до критичного мислення. Діяльність бібліотек на початку повномасштабної війни показала їх спроможність протистояти негативному інформаційному впливу та протидіяти маніпулятивним та інформаційним впливам, сприяючи у такий спосіб формуванню інформаційної культури суспільства. Окрім того, бібліотеки надають вільний безкоштовний доступ до інформаційних ресурсів, у тому числі до ресурсів Інтернету,

таким чином організують доступ громадян до офіційної інформації.

У нинішніх умовах бібліотеки ефективно **розвивають інформаційно-консультативну діяльність** з правових, соціальних, психологічних питань, питань охорони здоров'я, створюючи тематичні колекції інформаційних ресурсів і залучаючи відповідних фахівців. Приміром, в *Одеській національній науковій бібліотеці* розпочав роботу Інформаційно-контактний центр для вимушених переселенців, тимчасово переміщених осіб та мало-забезпечених категорій населення. В стінах бібліотеки відбуваються зустрічі з юридичними консультантами Третього Одеського місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги щодо питань соціального захисту населення в умовах воєнного стану, знання і тлумачення нових законів, урегулювання правових відносин тощо. Варто зазначити, що вкрай важливою є постійна робота інформаційно-контактного центру саме в бібліотеці, де є можливість не тільки отримати необхідну правову консультацію від фахівця, а й звернутися до тематичної літератури та інтернет-джерел.

Фахівці *Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка* пропонують скористатись інформаційними ресурсами, доступ до яких бібліотекарі змогли забезпечити у ці складні часи. Користувачі бібліотеки також можуть отримати онлайн-консультації фахового спеціаліста з питань правової охорони винаходів, промислових зразків, знаків для товарів та послуг.

Проект під назвою «Інформаційна платформа з питань праці» започаткувала *Кіровоградська ОУНБ ім. Д. І. Чижевського* (м. Кропивницький) спільно з Управлінням держпраці у Кіровоградській області. В бібліотеці відбуваються зустрічі, присвячені організації безпечних умов праці під час війни, особливостям трудових відносин та роз'ясненню ключових змін в трудовому законодавстві у цей період. Спільно із Навчально-методичним центром цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Кіровоградської області бібліотека проводить

публічні лекції фахівців, присвячені актуальним темам, зокрема, як діяти у разі хімічного та радіоактивного забруднення, військової загрози, початку артилерійських обстрілів, бомбардувань тощо.

Слід звернути увагу на новий сервіс від бібліотек – проведення тренінгів з надання домедичної допомоги. Ці вміння, такі необхідні в повсякденному житті, набули у наш час особливого значення. Так, тренінги «Серцево-легенева реанімація» відбулися для більш ніж 100 фахівців *НБУ імені Ярослава Мудрого*. Відповідні знання отримали бібліотечні фахівці *Вінницької ОУНБ*. Понад сто людей різного віку та фаху впродовж двох днів взяли участь у курсах домедичної допомоги, яку організувала Мальтійська служба допомоги у Львівській ОБД. 3 квітня 2022 р. стартували безкоштовні курси домедичної допомоги від Комунальної установи (КУ) «Інститут міста» у філіях *ЦБС для дорослих м. Львова*. В читальному залі *Тернопільської ОУНБ* відбувся тренінг на тему «Домедична допомога в умовах воєнного стану для цивільних осіб» за підтримки кафедри медицини катастроф та військової медицини Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського. У *Запорізькій ОУНБ* співробітники Національної поліції України провели тренінг щодо дій під час обстрілу та надання першої допомоги постраждалим. На базі *Дніпропетровської ОУНБ ім. Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія* за ініціативою обласного Управління з питань гуманітарної, соціально-культурної сфери та освіти проводяться тренінги з надання домедичної допомоги, які ведуть висококваліфіковані медичні працівники.

Слід зазначити, що під час реалізації подібних соціальних проєктів бібліотеки організовують доступ громадян до офіційної інформації та інформують про адміністративні послуги в своєму регіоні впливу. Вони працюють у партнерстві з владою, громадськістю й тим самим розвивають корпоративну взаємодію бібліотек та соціальне партнерство, що дозволяє всебічно

позиціонувати бібліотеки як важливу складову розвитку демократичного громадянського суспільства, надійного партнера, який враховує інформаційні, освітні та соціокомунікаційні потреби окремої особистості, місцевої громади і держави та прагне їх найякісніше задовільнити.

Особливу увагу бібліотеки приділяють біженцям, мігрантам, внутрішньо переміщеним особам, тим, хто шукає притулку. Бібліотеки пропонують різні послуги, можливість безкоштовно скористатись Інтернетом, зробити копію необхідних документів, отримати комфортне та зручне місце для роботи, відвідати курси з англійської мови тощо. Таким чином, бібліотеки надають підтримку у вирішенні життєво важливих питань людям, які через війну вимушені були покинути свої домівки, запобігають соціальному виключенню й сприяють соціальній адаптації, допомагають у пошуку роботи, перекваліфікації.

Низка інформаційних ресурсів та соціокультурних заходів бібліотек спрямована на потреби внутрішньо переміщених осіб аби допомогти людям якнайшвидше влитися в соціум: записують до бібліотеки; дітей забавляють іграшками, настільними іграми, різноманітними майстер-класами; дорослих запрошують на засідання клубів і любительських об'єднань; навчають усіх охочих комп'ютерній грамотності тощо. Так, *Дніпропетровська ОУНБ ім. Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія*, *Кіровоградська ОУНБ ім. Д. І. Чижевського* проводять низку різноманітних соціокультурних заходів для внутрішньо переміщених осіб. Зокрема, в одному з кропивницьких готелів, де мешкають переселенці, бібліотекарі влаштували книжкову виставку, а дітям запропонували взяти участь у мистецьких майстер-класах. Акція виявилася доволі успішною і розширила читацьку аудиторію. Працівники *бібліотеки-філії для дітей Ужгородської публічної бібліотеки* провели для дітей біженців розважально-культурну програму з книжками, загадками та подарунками.

У *Тернопільській обласній біб-*

ліотеці для дітей працює Пункт допомоги переміщеним особам. Бібліотека запрошує юних переселенців і тернополян долучатися до творчих занять, майстер-класів, курсів з робототехніки. В бібліотеці можна також отримати консультацію психолога.

Слід зазначити, що серед заходів, які потребує ця аудиторія – це заходи з надання психологічної підтримки, емоційна розрядка за допомогою бібліотерапії. Більшість бібліотек зорієнтували свою діяльність на психологічну підтримку людей, і для більшості з них бібліотеки стали «аптеками для душі», місцем позитивних емоцій і настрою, де можна сконцентруватися та самоорганізуватися, навчитися знижувати тривожність до того рівня, на якому її можна переносити та виконувати повсякденні завдання.

Таким чином, **бібліотеки залишаються не тільки культурно-інформаційними центрами, а й стають територією безпеки, психологічного комфорту**, де кожен, хто потребує цього, отримає психологічну підтримку та допомогу у вирішенні своїх життєвих складнощів.

Питання бібліотерапії порушила генеральний директор *Одеської національної наукової бібліотеки* Ірина Бірюкова в ефірі одеської Телерадіокомпанії «Град». Вона розповіла про роль книги і читання, про потенціал інтелектуального розвитку в сучасних умовах та силу бібліотерапії, дала кілька слушних порад щодо того, як знайти у собі сили не полишати читання і не впадати у відчай навіть у тяжкі часи.

За результатами бібліотечно-го контент-аналізу з'ясовано, що серед засобів бібліотерапії найпоширенішими та найрозвинутішими є бібліографічні рекомендаційні списки, роз'яснювальні статті, тренінги, майстер-класи. Бібліотеки впевнено реалізують навички бібліотерапії у поєднанні з арттерапією. Так, у *Кіровоградській ОУНБ ім. Д. І. Чижевського (м. Кропивницький)* розпочато серію майстер-класів з нейрографіки. *Бібліотеки Жовтоводської ЦБС на Дніпропетровщині* провели акцію «КнигоТерапія» для біженців, які знайшли притулок у місті. Ранкову йогу для

душевної рівноваги та поліпшення емоційного стану пропонують в *Закарпатській ОУНБ ім. Ф. Потоушняка* та *Луганській ОУНБ*, які проводять такі тренування онлайн. *Публічна бібліотека ім. Лесі Українки м. Києва* також пропонує користувачам послуги бібліотерапії. *Київська обласна бібліотека для дітей* влаштовує зустрічі із професійним психологом. У *Київській обласній бібліотеці для юнацтва* діє Центр арттерапевтичної допомоги Печерського району м. Києва. Психологи-волонтери працюють із дітьми, підлітками та дорослими на безкоштовних заняттях та надаючи психологічні консультації.

Впровадження бібліотеками в роботу методів бібліотерапії проводиться в межах компетенції як соціокультурна практика, а не методика лікування. Для надання саме психологічної допомоги бібліотекарі запрошують відповідних кваліфікованих фахівців. Спілкування, творчість, книги – весь арсенал людського досвіду, накопичений тисячоліттями та акумульований у бібліотеках, є важливою складовою культурної реанімації суспільства, а дослідження потенціалу бібліотерапевтичного інструментарію та використання його бібліотеками є перспективним напрямом бібліотечного сервісу та потребує окремого дослідження.

Бібліотеки також сприяють **волонтерському руху та благодійництву**, формують гуманітарну допомогу для внутрішньо переміщених осіб, які тимчасово проживають на території громади. До цієї роботи долучились переважно бібліотеки територіальних громад. Маємо інформацію про роботу сільських бібліотекарів громад Вінниччини, Дніпропетровщини, Хмельниччини, Львівщини, що виконують першочергові завдання: збирають, пакують та відправляють гуманітарну допомогу, інформують та консультують жителів села з різних нагальних питань, готують їжу, плетуть маскувальні сітки, шиють маскувальний одяг для захисників, збирають та формують медичні набори, тобто роблять усе, чого вимагає час.

На базі деяких бібліотек Дніп-

ропетровщини були організовані штаби приймання гуманітарної допомоги для переселенців та військових. Бібліотекарі організують доставку гуманітарної допомоги самотнім та маломобільним групам населення. У *Полтавській ОУНБ імені І. П. Котляревського* працює пункт видачі гуманітарної допомоги для біженців. Книгозбірні *Луцької міської ЦБС* та *Жовтководської ЦБС* стали волонтерськими центрами, де готують речі першої необхідності та провізію для територіальної оборони.

Через окупацію міста й області у тяжких умовах перебуває *Херсонська ОУНБ ім. Олеса Гончара*. Однак бібліотекарі все ж таки знаходять можливість підтримувати зв'язок із читачами. Так, у книгозбірні працює унікальний проєкт «Інклюзивний театр при бібліотеці «Звичайна роль – особливий актор». Завдяки підтримці меценатів та за посередництва бібліотеки учасники й родина кожного особливого актора отримала гуманітарну допомогу від Центру ресурсів для жінок «Марта» (Латвія).

Бібліотеки також організують заходи з метою фінансової підтримки захисників. Так, *бібліотеки м. Нікополя на Дніпропетровщині* організували благодійні акції зі збору коштів для ЗСУ: «З Україною в серці», «Збери макулатуру та ПЕТ-кришки! Підтримай армію!», «Великодній ярмарок», де можна було придбати картини місцевих художників та мистецькі вироби тощо. *Рівненська ОУНБ* організувала акцію зі збору книг «Збираємо книги для воїнів» (за їх замовленням) для відправки на передову лінію бойових дій.

Укриття, бомбосховища стали особливими локаціями після 24 лютого. Так, *Центральна міська бібліотека для дітей м. Миколаєва* стала справжнім бібліотечним бомбосховищем для містян. *Центральна міська бібліотека ім. Т. Г. Шевченка м. Кам'янського* працює 24/7 – вдень працівники бібліотеки обслуговують користувачів, а з 18.00 до 8.00 підвали бібліотеки використовуються як укриття для мешканців міста. У *Львівській обласній бібліотеці для юнацтва ім. Р. Іванчука*

організовано тимчасовий прихисток для біженців з 22:00 до 8:00. Перебуваючи в укриттях, бібліотекарі проводять там організаторську роботу щодо різноманітних потреб громадян, пропонують книжки, показують кіно, читають вголос тощо, все це дозволяє хоч якось відволіктися від тривоги.

Висновок.

Роль бібліотек під час війни зростає і це доводить їх практична діяльність. І не лише тому, що вони якісно змінюють напрями діяльності, а й тому, що стають комунікативними центрами у громаді, точкою опори та зростання соціального і людського капіталу. Долаючи серйозні виклики й загрози, бібліотеки навіть у воєнний час залишаються осередками інтелектуальної свободи та громадянської активності, провідниками національних ідей та європейських цінностей, просторами просвітництва і толерантності, культури, науки і освіти.

Актуальність бібліотек стала очевидною протягом останніх восьми років війни, а нині вони є життєво необхідними установами, які потрібні людям. У нових реаліях бібліотекарі України показали високий рівень знань, надзвичайно високий рівень комунікацій, швидке реагування на події, професійну мобільність та спроможність до змін.

Розуміючи, що обсяг публікації не може вмістити весь спектр діяльності книгозбірень у такий складний для нашої держави час, бібліотекарі продовжують розвивати традиційні та впроваджувати інноваційні напрями роботи. Автори статті також впевнені, що найближчим часом кожна бібліотека країни поділиться власним досвідом роботи в умовах війни на сторінках фахових видань.